УДК 338.48

Голод А. П.
Черкаський державний технологічний університет

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ: СУТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні основи економічного дослідження інформаційної безпеки туризму. Окреслено місце поняття «інформаційна безпека туризму» в структурі категорії «безпека туризму», розроблено його авторське визначення. Виділено ключові проблеми розвитку туристичної діяльності, що зумовлені інформаційними загрозами. Розроблено пропозиції щодо шляхів гарантування інформаційної безпеки туризму.
Ключові слова: інформаційна безпека, туризм, поняття, проблеми, забезпечення.

Постановка проблеми. У зв'язку із швидким розвитком інформаційних технологій та формуванням сучасного інформаційного суспільства суттєво трансформується також розуміння категорії «інформаційна безпека». Акценти поступово зміщуються від глобального та державного до локального та індивідуального рівнів. Особливо актуальними напрямками наукових пошуків стають гарантування інформаційної безпеки в контексті поширення мережі Інтернет, а також проблеми пов'язані із збором персональних даних та доступом до них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подібній тематиці, присвячені праці таких зарубіжних науковців як М. Вітман, Г. Маттord, Т. Пелтьє та ін. У вітчизняній науці проблеми інформаційної безпеки, переважно, як складової безпеки національної досліджують Я. Жарков, О. Крюков, Г. Сащук, О. Сороківська та ін.

Основна відмінність між вітчизняними та зарубіжними науковими підходами у дослідженнях інформаційної безпеки полягає у акцентуванні уваги на різних її аспектах. Українські науковці найчастіше трактують інформаційну безпеку як один із елементів економічної безпеки держави або підприємства. Провідні зарубіжні вчені зосереджують увагу на комплексі проблем гарантування інформаційної безпеки, що пов'язаний із поширенням інформаційних технологій та мереж.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність певного доробку у вітчизняній економічній науці, проблеми гарантування інформаційної безпеки окремих видів економічної діяльності, у тому числі на регіональному рівні, практично не розглядалися. Не є винятком і напрямок досліджень, пов'язаний із аналізом теоретичних та прикладних основ забезпечення безпеки туризму. На наш погляд, з огляду на особливості сучасного етапу суспільно-політичного розвитку України, проблеми безпеки туризму загалом та інформаційної, зокрема, стають щораз актуальнішими.

Мета статті. З урахуванням викладеного вище, головною метою цієї роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ економічного дослідження інформаційної безпеки як складової безпеки туризму, а також виділення ключових проблем розвитку туристичної діяльності викликаних інформаційними загрозами та розробка пропозицій щодо шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Трактування безпеки туризму за останні десятиліття зазнало суттєвих змін: від більш менш пасивного фактора – до активного елемента туризму та імперативу здійснення туристичної діяльності [1, с. 59]. Думки вчених щодо структури та ключових функцій безпеки туризму як складної, відкритої та динамічної системи суттєво різняться.

Наприклад, С.Б. Мічурін вважає, що дослідження проблем безпеки туризму має базуватися на розгляді туристичної діяльності як сфери взаємодії людини з потенційно небезпечним середовищем [2, с. 8]. Отже, автор акцентує на безпеці туриста як центрального елемента відповідної системи.

Водночас, Й. Мансфелд та А. Пізам розглядають проблему дещо ширше і виділяють три групи концепцій безпеки туризму:

– концепції, що стосуються генезису загроз безпеки туризму;

– концепції, що розглядають вплив загроз безпеки туризму на туристичний бізнес, туристів та населення дестинацій;

– концепції, що стосуються реакцій усіх суб'єктів туристичної діяльності на наявні і потенційні загрози безпеці туризму [3, с. 3].

У рамках такого трактування категорії безпеки туризму системоформуючу роль відіграє поняття загрози, яка розглядається як деструктивне явище (подія), що може зумовити посилення регресивних тенденції розвитку туристичної діяльності на усіх ієрархічних рівнях і для усіх суб'єктів. Незважаючи на дещо звужене розуміння суті досліджуваної категорії, власне такий комплексний підхід, на наш погляд, може бути покладений в основу загальної концепції, що розглядатиме безпеку туризму дуалістично – як ключову передумову розвитку туристичної діяльності і як важливий чинник функціонування регіональних суспільних систем.

Водночас, і сама безпека туризму має системоформуючий характер у туристичній діяльності, адже може розглядатися як головна споживча властивість, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристична послуга, у той час як інші споживчі її властивості можуть реалізуватися повною мірою тільки у випадку, якщо безпека туризму буде гарантована [4]. Схожу думку висловлюють також А. Коварі та І. Зімані, зазначаючи, зокрема, що у найближчому майбутньому питання безпеки туризму очевидно посяде належне місце у маркетингових стратегіях туристичних підприємств, більше того, стане одним із важливих факторів конкурентної боротьби [1, с. 60].

З урахуванням позицій системного та синергетичного підходу, а також ґрунтуючись на доробку вітчизняних вчених-економістів у дослідженнях економічної безпеки держави та її регіонів, ми розглядаємо безпеку туризму як стан функціонування туристичної сфери певного регіону (держави) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної територіальної рекреаційної системи у майбутньому.

© Голод А. П., 2014

Базуючись на наявних у вітчизняній та зарубіжній науці підходах [1; 2; 3; 4 та ін.], пропонуємо виділяти три складові безпеки туризму:

– безпека туристичного бізнесу (економічна безпека туризму);

– безпека туристичних об'єктів (геоторій, дестинацій);

– безпека в туризмі (безпека туристів).

Перша складова найчастіше розглядається в економічних дослідженнях на рівні галузі або конкретних туристичних підприємств. Друга складова перебуває в центрі уваги екології та географії, причому розглядається переважно деструктивний антропогенний вплив на природні туристичні ресурси і об'єкти. Третя складова є центральною у дослідженнях методики організації подорожей різних видів активного туризму і може мати певне значення також для туристичного страхування.

З урахуванням наявних підходів, на наш погляд, поряд із виділенням трьох складових безпеки туризму доцільно розглядати також низку видів безпеки туризму за змістом (табл. 1).

За масштабом варто також виділяти глобальну, макрорегіональну, національну, регіональну та локальну безпеку туризму.

Розробляючи визначення інформаційної безпеки туризму, на наш погляд, варто проаналізувати основні підходи у вітчизняній та зарубіжній науці до трактування поняття «інформаційна безпека» на різних рівнях (особистості, підприємства, суспільства).

Таблиця 1

Класифікація безпеки туризму за змістом

Політична безпека туризму	Геополітична безпека
	Військово-політична безпека
	Політико-правова безпека
Соціальна безпека туризму	Культурна безпека
	Демографічна безпека
	Кримінальна безпека
Фінансова безпека туризму	Ринкова безпека
	Валютна безпека
Екологічна безпека туризму	Безпека екосистем у туризмі
	Безпека життєдіяльності в туризмі
	Безпека у надзвичайних ситуаціях
Інформаційна безпека туризму	Безпека персональних даних
	Безпека інформаційного середовища
Медична безпека туризму	Безпека здоров'я туристів
	Безпека медичних послуг
Безпека туристичного обслуговування	Безпека транспортних послуг
	Безпека послуг харчування
	Безпека послуг проживання
	Безпека рекреаційних занять
Безпека туристичних споруд та обладнання	Технологічна безпека
	Інженерна безпека

Джерело: розробка автора

На думку Я. Жаркова, інформаційно-психологічна безпека особистості (у вузькому розумінні) – це стан захищеності психіки людини від негативного впливу, який здійснюється шляхом упровадження деструктивної інформації у свідомість і (або) у підсвідомість людини, що приводить до неадекватного сприйняття нею дійсності [5].

Як вважає Г. Сащук, інформаційна безпека суспільства – це такий стан суспільства, людини, коли забезпечені сприятливі можливості для задоволення та реалізації життєвих, духовних і матеріальних потреб, коли є необхідний мінімум сталості, стабільності, соціального імунітету, готовності та здатності протистояти деструктивним впливам, небезпекам та загрозам життю, здоров'ю, майну, всій сукупності прав, свобод, законних інтересів громадян, їхніх об'єднань [6].

Сороківська О. визначає інформаційну безпеку підприємства як суспільні відносини щодо створення і підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності [7].

Загалом, як бачимо із наведених визначень, у вітчизняній науці поширений диференційний підхід до обґрунтування сутності інформаційної безпеки, який розглядає це поняття із різних точок зору залежно від об'єкта дослідження.

Більш узагальнені дефініції інформаційної безпеки можна знайти у зарубіжній, головно англомовній, науковій літературі. Зокрема, М. Вітман та Г. Маттord зазначають, що інформаційна безпека – це захист інформації та її критичних характеристик (конфіденційності, цілісності та доступності) з використанням систем та засобів, які використовують, зберігають та передають цю інформацію, через застосування спеціальних заходів, тренінгів та технологій [8, с. 4]. Як бачимо, автори акцентують на технологічному аспекті інформаційної безпеки, розглядаючи як об'єкт забезпечення саму інформацію, а не особистість, підприємство, регіон чи державу.

Узагальнивши наведені підходи до дефініції поняття «інформаційна безпека», а також базуючись на нашому визначенні безпеки туризму, пропонуємо розглядати інформаційну безпека туризму як стан захищеності суб'єктів туристичної діяльності від загроз інформаційного походження, що поєднується із наявністю сприятливого для функціонування туристичних систем різного рівня інформаційного середовища. Як один із аспектів інформаційної безпеки туризму варто також розглядати збалансованість та безпечність інформаційного впливу туристичної діяльності на територіальні суспільні системи.

Відповідно до розробленої класифікації безпеки туризму за змістом, ми виділяємо дві основні складові інформаційної безпеки – безпека персональних даних та безпека інформаційного середовища. Варто зауважити, що названі підсистеми інформаційної безпеки туризму тісно пов'язані між собою і, розглядаючи окремі аспекти туристичної діяльності, їх доцільно аналізувати лише в комплексі.

У розумінні інформаційної безпеки наприкінці XX століття відбулися важливі трансформації, пов'язані із зміщенням акцентів. Тоді як у попередні періоди під інформаційною безпекою розуміли насамперед закритість стратегічно важливої інформації та здатність протистояти зовнішнім стосовно певної держави загрозам, то вже на початку XXI століття, у зв'язку із проникненням засобів масової інформації в усі сфери життя суспільства, їх багатоваріантністю та поліфункціональністю інформаційна безпека стала розглядатися уже як нормальний стан взаємодії особи чи організації із зовнішнім інформаційним середовищем, який забезпечував би стабільний розвиток відповідної системи. Власне з цієї точки зору, на наш погляд, на сучасному етапі варто розглядати і поняття «інформаційна безпека туризму», адже і на індивідуальному, і на організаційному рівнях

ефективне протистояння зовнішнім інформаційним загрозам неможливе без наявності внутрішніх механізмів інформаційного захисту.

Інформаційна безпека туриста у сучасних умовах здійснення туристичної діяльності піддається впливу низки загроз на різних етапах надання рекреаційно-туристичних послуг. Варто зауважити, що сама суть туризму, особливо міжнародного, передбачає збір необхідної персональної інформації про туриста, напрямки і способи його пересування. Більше того, вимоги візового режиму із багатьма країнами світу зумовлюють необхідність подання туристом низки особистих даних, що є особливо вразливими щодо інформаційних загроз. З іншого боку, суб'єкти туристичної діяльності, що збирають та зберігають інформацію про туристів також стають учасниками процесу обігу персональних даних і, відповідно, несуть певну відповідальність за їх збереження.

Сутність інформаційних загроз безпеки туриста визначається також складною структурою туристичного ринку, який формують як власне туристичні підприємства, так і заклади, що надають послуги проживання, харчування, розваг, транспортних перевезень, страхування тощо. Очевидно, що навіть за наявності системи дієвого державного регулювання, досить складним завданням є налагодження ефективного контролю над збереженням персональних даних туриста на усіх етапах надання туристичних послуг. Більше того, у випадку міжнародного туризму значна частина туристичних послуг надається за межами юрисдикції держави, громадянами якої є туристи.

Очевидно, вагому роль у гарантуванні інформаційної безпеки туриста у міжнародному туризмі відіграють міжнародно-правові норми, закріплені, зокрема, в основоположних документах Всесвітньої Туристичної Організації. Хартія туризму, зокрема, серед обов'язків держави щодо розвитку туризму визначає сприяння росту туристської свідомості контактам відвідувачів з місцевим населенням з метою поліпшення взаєморозуміння і взаємного збагачення; забезпечення безпеки відвідувачів і їх майна за допомогою превентивних заходів і заходів захисту [9]. Зрозуміло, що за період із 1985 року, коли було схвалено Хартію туризму, у світовій економіці відбулися кардинальні зміни, які зумовили зміщення пріоритетів у гарантуванні безпеки туризму від особистої безпеки туриста до безпеки туристичних підприємств та дестинацій.

На наш погляд, оптимальним прикладом реалізації засад гарантування інформаційної безпеки туризму може бути система збору, використання і захисту інформації, що діє на території країн Шенгенської зони. Шенгенська інформаційна система (SIS) – це інформаційна система, за допомогою якої поліція, а також служби прикордонного і митного контролю, що відповідають за перевірку даних на зовнішніх кордонах і в межах Шенгенської зони, розповсюджують інформацію про людей і предмети, які розшукуються або загубилися. Друга версія цієї системи, SIS II, продовжує відігравати важливу роль в забезпеченні свободи пересування громадян, а також у збереженні контролю в умовах відсутності перевірок на кордонах між країнами-учасницями Шенгенської зони [10].

Варто зауважити, що шляхи гарантування інформаційної безпеки туризму різняться залежно від об'єкта. Для туристичного підприємства у центрі уваги перебувають механізми захисту інформації та засоби конкурентної боротьби інформаційного характеру. Для туристів найбільш важливою є безпечність інформаційного середовища місця тимчасового перебування. Для дестинації критичною проблемою можна вважати наявність позитивного туристичного іміджу та мінімізацію деструктивного інформаційного впливу туризму на територіальні суспільні системи.

Важливою рисою інформаційної безпеки туризму також є те, що вона мало піддається регулюванню традиційними засобами, наприклад, за допомогою страхування. Іншими словами, протидіяти інформаційним загрозам в туризмі, як правило, можна лише інформаційними засобами. Власне економічні механізми можуть бути застосованими лише на етапі розробки та реалізації організаційних механізмів управління системами захисту інформації, як спеціалізованими, так і загального характеру.

На регіональному рівні безпека туризму зазнає впливу низки факторів, серед яких вагому роль відіграє інформаційний. Власне вплив іміджу певного регіону на безпеку туристичної діяльності в ньому є, на наш погляд, основним механізмом дії інформаційного чинника. Імідж території впливає на безпеку туризму у кількох напрямках:

– розвиток регіонального ринку туристичних послуг;

– інтенсивність туристичних потоків у регіоні;

– збереження та використання наявних туристичних ресурсів і об'єктів;

– рівень доходів від туристичної діяльності в регіоні;

– перспективи подальшого розвитку регіону та формування його туристичної спеціалізації.

З метою гарантування безпеки туризму актуальною є проблема формування позитивного іміджу регіону, процес вирішення якої повинен охоплювати три складові:

1) цілеспрямована скоординована державна регіональна політика та діяльність місцевих органів влади з метою подолання соціально-економічних проблем регіону та стимулювання розвитку туристичної діяльності у ньому;

2) узгодження позиції усіх засобів масової інформації щодо популяризації регіону як безпечного та туристично привабливого;

3) активність суб'єктів туристичної діяльності регіону на міжнародному ринку.

Водночас, на наш погляд, слід наголосити на відмінності у цілях формування позитивного іміджу залежно від рекреаційно-туристичної спеціалізації регіону чи окремих його територій. Для регіонів із високим туристичним потенціалом кінцевим результатом має бути створення унікального туристичного бренду, для інших – формування іміджу безпечної території із розвинутою інфраструктурою.

Висновки і пропозиції. Отже, в сучасних умовах здійснення туристичної діяльності проблеми інформаційної безпеки її суб'єктів набувають щоразу більшої актуальності. Узагальнюючи наявні підходи до трактування поняття «інформаційна безпека», слід відзначити їх суттєву диференційованість та прикладне спрямування.

З огляду на це, важливим завданням на першому етапі економічного дослідження інформаційної безпеки туризму є обґрунтування його теоретико-методологічних основ, насамперед, розробка визначення поняття і окреслення його структури. На наш погляд, ключовим аспектом, який має бути відображений у змісті поняття «інформаційна безпека туризму» є його конструктивна складова, що

полягає у наявності сприятливого для організації туризму інформаційного середовища. Відповідно, проблеми формування позитивного іміджу туристичних об'єктів та територій також можуть бути вирішеними у руслі гарантування інформаційної безпеки туризму.

Список літератури:

1. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism // I. Kovari, K. Zimanyi // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. – Budapest, 2011. – №3-4. – Vol. 5. – P. 59-61.
2. Мичурин С.Б. Безопасность в туризме : методологический и пространственный аспекты : автореф. дисс. ... канд. геогр. наук / Мичурин С.Б.; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2012. – 22 с.
3. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. – Routledge, 2005. – 376 p.
4. Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноско // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. – 2011. – №2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf
5. Жарков Я. Небезпеки особистості в інформаційному просторі [Електронний ресурс] / Я. Жарков // Юридичний журнал. – 2007. – №2. – Режим доступу : http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554
6. Сащук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки [Електронний ресурс] / Г. Сащук. – Режим доступу : http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php
7. Сороківська О.А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи [Електронний ресурс] / О.А. Сороківська. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_2/032-035.pdf
8. Whitman M. Management of Information Security / Michael Whitman, Herbert Mattord. – Cengage Learning, 2013. – 576 p.
9. Хартия туризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_640
10. SIS II. Шенгенська інформаційна система II [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/CD4602BA-86D0-4737-8EA4-72C1F9473F24/0/SISII.pdf
11. Peltier T.R. Information Security Policies, Procedures, and Standards: Guidelines for Effective Information Security Management / Thomas R. Peltier. – CRC Press, 2001. – 312 p.
12. Крюков О.І. Інформаційна безпека держави в умовах глобалізації / О.І. Крюков // Державне будівництво [Електронне видання]. – 2007. – № 2. – Режим доступу: http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/1/10.pdf

Голод А. П.
Черкасский государственный технологический университет

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ТУРИЗМА: СУЩНОСТЬ, ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Резюме
В статье обоснованы теоретико-методологические основы экономического исследования информационной безопасности туризма. Определено место понятия «информационная безопасность туризма» в структуре категории «безопасность туризма», разработано его авторское определение. Выделены ключевые проблемы развития туристической деятельности предопределенные информационными угрозами. Разработаны предложения относительно путей гарантирования информационной безопасности туризма.
Ключевые слова: информационная безопасность, туризм, понятие, проблемы, обеспечение.

Holod A. P.
Cherkasy State Technological University

INFORMATION SECURITY OF TOURISM: ESSENCE, PROBLEMS AND WAYS OF ENSURING

Summary
Theoretical and methodological bases of information safety and security of tourism economic research are grounded in the article. Place of concept «information safety and security of tourism» in the structure of category «safety and security of tourism» is outlined; its authorial determination is worked out. Key problems of tourist activity development, which is predefined by information threats, are distinguished. Suggestions in relation to the ways of guaranteeing of tourism information safety and security are worked out.
Key words: information safety, tourism, concept, problems, providing.